

บทที่ ๒

ศึกษาลักษณะและเนื้อหาของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา เรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์

บทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอความรู้พื้นฐานของวรรณกรรมทั่วไปและวรรณกรรมอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของวรรณกรรมทั้งสองก่อนจะทำความเข้าใจในวรรณกรรมอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ ของทวี วรคุณต่อไป

๒.๑ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรม

คนทั่วไปมักมีความเข้าใจว่า วรรณคดีใช้ในความหมายว่า เป็นงานประพันธ์ในสมัยก่อน และวรรณกรรมใช้ในความหมายว่า เป็นงานประพันธ์ในสมัยปัจจุบัน ดังนั้น งานประพันธ์ของไทยนั้น งานประเภทใดเรียกว่า “วรรณคดี” และงานประเภทใดเรียกว่า “วรรณกรรม” ในภาษาหนังสือของวงการหนังสือไทยมีคำอธิบายดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของวรรณคดีไทย

ความหมายของวรรณคดีไทย มีผู้นิยามไว้หลายท่าน ดังนี้

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ นิยามว่า บทประพันธ์ที่เป็นวรรณคดีคือ บทประพันธ์ที่มุ่งให้ความเพลิดเพลิน ให้เกิดความนึกคิดและอารมณ์ต่าง ๆ ตามผู้เขียน นอกจากนั้น บทประพันธ์ที่เป็นวรรณคดีจะต้องมีรูปศิลปะ รูปศิลปะนี้เองทำให้เกิดความงาม^๑

สมพร มั่นตะสูตร นิยามว่า วรรณคดี หมายถึง งานเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดีทั้งรูปแบบและเนื้อหา วรรณศิลป์และกลวิธี^๒

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๔.

^๒ สมพร มั่นตะสูตร, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐.

เบญจมาศ พลอินทร์ นิยามว่า คำว่าวรรณคดี กำหนดใช้เป็นทางการเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติวรรณคดีสโมสรเพื่อพิจารณายกย่องหนังสือที่แต่งดี วรรณคดีสโมสรตั้งขึ้นเมื่อปีชาลวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๕๗ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติวรรณคดีสโมสรขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการแต่งหนังสือวรรณคดี มีความหมายตามรูปศัพท์คือ คำว่า “วรรณ” แปลว่า สี, ผิว, ชนิด, ตัวอักษร คำว่า “คดี” แปลว่า เรื่องราว, ความ, ทาง, การดำเนินเรื่องฯ เมื่อรวมเป็น “วรรณคดี” แปลความหมายว่า ทางหนังสือ ในที่นี้กำหนดความหมายว่าเป็นหนังสือที่แต่งดี^๓

กุหลาบ มลลิกะมาส นิยามว่า วรรณคดีคือ หนังสือที่ก่อให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดแก่นมนุษย์ทั่วไปในด้านอารมณ์มากกว่าด้านการให้ข้อเท็จจริง^๔

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่าวรรณคดีคือ น. วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดีมีคุณค่าเชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน^๕

๒.๑.๒ ความหมายของวรรณกรรมไทย

ความหมายของวรรณกรรมไทย มีผู้นิยามไว้หลายท่านดังนี้

สมพร มั่นตสุตร นิยามว่า วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนโดยทั่วไป เพราะคำว่า “วรรณ” แปลว่า หนังสือ ส่วน “กรรม” แปลว่า กระทำ ดังนั้น การกระทำใด ๆ เกี่ยวกับหนังสือหรือเพื่อให้เกิดมีหนังสือขึ้นมาเป็นงานเขียน งานเขียนนั้นจัดว่าเป็นวรรณกรรม^๖

เบญจมาศ พลอินทร์ นิยามว่า คำว่าวรรณกรรม มีปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปและวรรณกรรม พุทธศักราช ๒๔๗๕ สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรมตั้งขึ้นเป็นสำนักหนึ่งในสภากวีวัฒนธรรมแห่งชาติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕ เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมและส่งเสริมศิลปการแต่งหนังสือ เพื่อรักษาวรรณกรรมไทยอย่างเป็นทางการ สืบต่อจากวรรณคดีสโมสรในรัชกาลที่ ๖ และวรรณกรรมที่แต่งดีได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปจึงจะเรียกว่าวรรณคดี^๗

^๓ เบญจมาศ พลอินทร์, วรรณคดีและวรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๖.

^๔ กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙), หน้า ๒.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๕.

^๖ สมพร มั่นตสุตร, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, หน้า ๑๐.

^๗ เบญจมาศ พลอินทร์, วรรณคดีและวรรณกรรมไทย, หน้า ๗.

กระแสร มัลยาภรณ์ กล่าวว่า นิยามของคำว่า “วรรณกรรม” ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรมคือ วรรณกรรมและศิลปกรรม หมายความว่ารวมการทำขึ้นทุกชนิดในแผนกวรรณคดี แผนกวิทยาศาสตร์ และแผนกศิลปะ จะแสดงออกมาโดยวิธีหรือรูปร่างอย่างไรก็ตาม^๘

สมชัย ศรีนอก นิยามว่า วรรณกรรมหมายถึง งานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ ร้อยกรองและข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว ได้แก่บทความ สารคดี นวนิยาย เรื่องสั้น เรียงความ บทละคร บทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ ตลอดจนคอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์^๙

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่าวรรณกรรมคือ งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน; (กฎ) งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และหมายความว่ารวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย^{๑๐}

คำว่า วรรณกรรม มีปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลป์ พ.ศ. ๒๔๗๕ คำนี้ใกล้เคียงกับวรรณคดี เพราะแปลมาจากคำ Literature เช่นเดียวกัน แต่คำว่าวรรณกรรมนั้นหมายถึง สิ่งเขียนขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด หรือเพื่อความมุ่งหมายใดเช่นคำอธิบายวิธีใช้ กล้องถ่ายรูป การใช้เตารีดไฟฟ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เสื้อเชิ้ต รวมทั้งใบปลิว หนังสือพิมพ์นวนิยาย ก็ล้วนแต่เรียกว่า Literature ทั้งสิ้น^{๑๑}

วรรณกรรมที่แต่งดีได้รับการยกย่องจากคนทั่วไปจึงเรียกว่าวรรณคดี คุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรม และวรรณคดีต่างกันคือ วรรณศิลป์ หรือศิลปะแห่งการเรียบเรียง อนึ่ง ยังมีปัญหาที่น่าฉงนของใคร่รู้ใหม่อยู่เสมอว่า เหตุใดหนังสือที่แต่งในอดีตเท่านั้นถือว่าเป็นวรรณคดี ส่วนหนังสือที่แต่งในปัจจุบันเป็นได้แต่เพียงวรรณกรรม อันที่จริงไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีหรือวรรณกรรมก็ตามเป็น

^๘ กระแสร มัลยาภรณ์, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓.

^๙ สมชัย ศรีนอก, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต รุ่นที่ ๔๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๓), หน้า ๔๕๒.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๕๔-๑๐๕๕.

^{๑๑} สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร:โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓ - ๔.

เรื่องที่สมมติขึ้นมาทั้งนั้น เครื่องชี้ความแตกต่างระหว่างวรรณคดีกับวรรณกรรมมีอยู่ประการคือ คุณภาพของหนังสือกับกาลเวลา^{๑๒}

นิยายหมายถึง เรื่องเล่า, เรื่องอ่านเล่นหรือเรื่องประโลมโลก แต่เดิมนั้นเป็นนิยายสมมติ และมักเป็นเรื่องของบุคคลชั้นสูงหรือท้าวพระยาชั้นตรีเรียกกันว่า เรื่องจักรๆ วงศ์ ๆ เมื่อมีการแตง นิยายในแนวใหม่ตามแบบตะวันตกจึงใช้ว่า นวนิยาย มีความหมายว่าเรื่องอ่านเล่นที่มีรูปแบบใหม่ เป็นเรื่องซึ่งสมมติขึ้นหรือใช้จินตนาการโดยยึดหลักความสมจริงมากที่สุด Gilbert Highet ให้คำจำกัด ความคำว่า นวนิยายว่าหมายถึง เรื่องที่เขียนเป็นร้อยแก้วชนิดพรรณนาโวหาร อาจจะเป็นเรื่องสมมติ ทั้งหมด หรือสมมุติบ้าง จริงบ้าง^{๑๓}

สายทิพย์ นุกุณกิจ อธิบายว่านวนิยายเชิงชีวประวัติ (Biographical Novel) ได้ แก่นวนิยายที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครเอกซึ่งมักได้เค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องราวในชีวิตจริงของ บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๑๔}

ความหมายแห่งนวนิยายอิงชีวประวัติ หมายถึง นวนิยายที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละคร เอก ซึ่งมักได้เค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องราวในชีวิตจริงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีความ แตกต่างจากนวนิยายอิงศาสนา

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณสมบัติที่ทำให้วรรณกรรมต่างกับวรรณคดีก็คือ วรรณศิลป์ หรือศิลปะแห่งการเรียบเรียง

๒.๒ ลักษณะของวรรณกรรมไทย

ลักษณะของวรรณกรรมไทยตั้งแต่ต้นมาจนถึงปัจจุบัน พิจารณาจากการแบ่งวรรณกรรม ไทยออกเป็น ๒ ระยะ กุหลาบ มลลิกะมาส อธิบายไว้โดยสรุปได้ดังนี้

๒.๒.๑ วรรณกรรมไทยระยะเวลาก่อนรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก

^{๑๒} กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙), หน้า ๕.

^{๑๓} Gilbert Highet, *People Place and Books*, (New York: Oxford University Press, 1953), p. 203.

^{๑๔} สายทิพย์ นุกุณกิจ, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมนโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๐.

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ วรรณกรรมไทยมีลักษณะสำคัญคือ ๑. นิยมการเขียนร้อยกรอง ร้อยกรองใช้เขียนทั้งสารคดีและบันเทิงคดี ส่วนร้อยแก้วมีไม่มากนัก มักใช้แต่งสารคดีมุ่งหมายให้เป็นหลักฐานไว้

๒. เนื้อเรื่อง ผู้แต่งไม่เน้นความมุ่งหมายที่จะทิ้งข้อคิดใด ๆ ไว้ในเรื่องที่แต่ง ถ้ามีแนวความคิดหรือปรัชญาใด ๆ ก็เป็นไปตามธรรมดาธรรมชาติของเนื้อเรื่องนั้น ๆ แต่ไม่ใช่ความตั้งใจของผู้แต่ง ผู้แต่งจะเน้นหนักด้านศิลปะของการแต่งเรียบเรียง คุณค่าของวรรณคดีจึงอยู่ที่ศิลปะการแต่งมากกว่าเนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องจึงจำกัดอยู่ในวงแคบ

๓. ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ร้อยกรองมีธรรมเนียมนิยมในการแต่ง (Conventions) คือ

๓.๑ มีโครงสร้างที่มีแบบแผน ดังนี้

๓.๑.๑ ขึ้นต้นด้วยบทไหว้หรือประณามบท อาจเป็นการชมบ้านชมเมืองความเกษมสุขของราษฎร ความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ไหว้พระรัตนตรัย ปิตามารดา ครูบาอาจารย์ หรือสรรเสริญเทพเจ้า บทไหว้นี้ถือเป็นเรื่องสำคัญ

๓.๑.๒ ด้านฉันทลักษณ์หรือลักษณะการแต่ง ถ้าเป็นกลอนบางประเภทขึ้นต้นด้วยวรรครับ ถ้าเป็นกาพย์ห่อโคลงขึ้นต้นด้วยกาพย์ยานี ๑๑ สลับกับโคลง ๔ สุภาพ ความเหมือนกัน บทต่อบท ถ้าเป็นกาพย์เห่เรือก็จะขึ้นต้นด้วยโคลง ๔ สุภาพนำ ๑ บท แล้วต่อกด้วยกาพย์ยานีอย่างไม่จำกัดคือกี่บทก็ได้

๓.๑.๓ ตอนจบเรื่อง โดยทั่วไปก็มักบอกชื่อผู้แต่งและเหตุที่แต่งขึ้น

๓.๒ มีธรรมเนียมนิยมในการบรรยายและพรรณนาอย่างเข้าแบบ

๓.๒.๑ การขมนก ขมไม้ ขมโฉม แต่งตัว ขมรด คร่ำครวญเมื่อคู่ตายจากไปหรือบทอัศจรรย์จะพรรณนาความรู้สึก หรือบรรยายภาพ บรรยายเรื่องคล้ายคลึงกันจนเรียกได้ว่า “เข้าแบบ”

๓.๒.๒ การรจนาตกแต่งถ้อยคำให้เกิดอรรถรส มีลักษณะเป็นมณฑลศิลป์คือ ศิลปะในเชิงตกแต่งประดับประดา เน้นงามในการตกแต่งถ้อยคำให้ไพเราะด้วยเสียงและให้ซาบซึ้งใจด้วยความหมาย ส่วนเนื้อเรื่องและแนวความคิดอื่น ๆ มีความสำคัญเป็นอันดับรองลงไป

๓.๓ เป็นร้อยกรองขนาดยาว เรื่องเล่า (Narration) และบทพรรณนา (Description) บทใช้ขับร้องได้ โดยร่าพันความในใจของผู้แต่งหรือของตัวละคร (Lyric) มักแทรกอยู่ในบทขนาดยาว๑๑

๓.๑๖ ความอ่อนน้อมถ่อมตนของกวี เป็นความประพฤติที่กวีถือเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ

๒.๒.๒ วรรณกรรมไทยระยะเวลาหลังรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก

นับแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา วรรณกรรมไทยได้รับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตกอันเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมที่สำคัญคือ

๑. ความนิยมในวรรณกรรมสันสกฤต โดยการแปลจากภาษาอังกฤษ

๒. มีการแปล แปลง วรรณกรรมประเภทต่าง ๆ จากวรรณกรรมตะวันตก โดยเฉพาะจากฉบับภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ความเจริญด้านสื่อมวลชน ได้ทวีขึ้นตามลำดับ ความนิยมในการเขียนร้อยกรองค่อย ๆ ลดลงและเริ่มเปลี่ยนแปลงการเขียนมาเป็นแบบปัจจุบันซึ่งแตกต่างจากแบบเก่า ส่วนการเขียนร้อยแก้วมีความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว^{๑๕}

๒.๓ วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา

สนธิ ตั้งทวี ได้เขียนไว้โดยสรุปว่า วรรณกรรมศาสนาของไทยนั้นมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในสมัยสุโขทัยเมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้จารึกบนแผ่นศิลาซึ่งเรียกกันว่า “ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง” ข้อความในจารึกดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งมีเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศาสนธรรม ศาสนประวัติ ศาสนพิธี และศาสนวัตถุสถาน แทรกอยู่ ต่อจากนั้นวรรณกรรมศาสนาก็มีติดต่อกันมาทุกระยะตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมไทยแทบทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมานี้ มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น และเจริญสูงสุดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เพราะไทยมีการติดต่อกับต่างชาติ มีพวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ไทยจึงต้องแต่งหนังสือทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความศรัทธา และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทยให้ตั้งมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาต่อไป จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าได้เผาเมืองมีผลทำให้ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทยรวมทั้งพระไตรปิฎกได้ถูกทำลายไปเกือบหมด ครั้งนั้นวรรณกรรมศาสนาได้พลอยเสื่อมสูญไปมาก และได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย

ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรมศาสนาได้เริ่มเจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ และหอพระสมุดพุทธศาสนาเพื่อเป็นที่รวบรวมคัมภีร์ทางพุทธศาสนาในระยะต่อมาซึ่งอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีการฟื้นฟูวรรณกรรมทางศาสนาขึ้นอีกครั้ง โดยมีการจัดประกวดวรรณกรรมประเภทนี้ขึ้น นอกเหนือจากนี้ราชบัณฑิตยสถานก็ได้จัดประกวดหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา แยกออกได้เป็น ๒ ระยะ คือ

๑. วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาในระยะก่อนรับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก
๒. วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาในระยะหลังรับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก

๒.๓.๑ วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาในระยะก่อนรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก

^{๑๕} กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, หน้า ๑๙๔-๒๐๒.

วรรณกรรมศาสนาในระยะนี้ ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปลายรัชกาลที่ ๓ หรือต้นรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง ส่วนมากได้มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและชาดกต่าง ๆ
๒. จุดมุ่งหมาย เพื่อใช้สำหรับสั่งสอนประชาชนให้เกิดมีใจเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาและตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี

๓. แนวคิด วรรณกรรมศาสนาในระยะดังกล่าวนี้ มักเน้นในเรื่องพุทธปรัชญาคือความเป็นอนิจจังอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักแห่ง “ไตรลักษณ์” ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาหรือเน้นในเรื่องการทำบุญทำกุศล เพื่อให้ได้ไปเกิดในชาติภพที่ดีกว่า มีความเชื่อว่าความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางธรรม

๔. รูปแบบและการดำเนินเรื่อง นิยมใช้รูปแบบการแต่งด้วยร้อยกรองเป็นส่วนมากและมีภาษาบาลี-สันสกฤตแทรกอยู่ด้วย ส่วนการดำเนินเรื่องนั้น มักนิยมการพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและเกิดอารมณ์สะเทือนใจ โดยใช้บทบาทของตัวละครเป็นอุทาหรณ์

๒.๓.๒ วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาในระยะหลังรับอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก

วรรณกรรมศาสนาในระยะนี้ ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ หรือต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง มักเน้นธรรมะในชีวิตประจำวัน อาจเป็นเรื่องสมมุติเพื่อสร้างเหตุการณ์ที่ควรประพฤติปฏิบัติ นำเหตุการณ์ของสังคมเข้ามาประกอบเพื่อดำเนินเรื่องไปสู่ธรรมะเนื้อเรื่องกระจายไปสู่คนหลายอาชีพมากขึ้น เช่น ธรรมะในการเป็นครู ธรรมะในการเป็นนักปกครอง ปรัชญาของคนยาก เป็นต้น

๒. จุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นเครื่องปลอบประโลมใจคนที่กำลังอยู่ในภาวะของสังคมอันมีความสับสนวุ่นวายเช่นทุกวันนี้ ใช้เป็นข้อสั่งสอนและเสียสละเยี่ยงเอกราชบุคคลที่กำลังกระทำผิดศีลผิดธรรม และสร้างความดีดร้อนให้แก่สังคม ใช้สำหรับยกระดับจิตใจของบุคคลให้สูงขึ้น และใช้เป็นสิ่งเตือนใจในการประกอบกิจการงานทั่วไป

๓. แนวคิด มักเสนอแนวคิดอย่างตรงไปตรงมาในเรื่องค่านิยมของสังคม พรหมลิขิตศาสนา บาปบุญมีจริงหรือไม่ แก่นแท้ของศาสนาคืออะไร และแสดงความคิดความเชื่ออย่างมีเหตุผลมากขึ้น

๔. รูปแบบและการดำเนินเรื่อง รูปแบบในการแต่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ในส่วนที่เป็นร้อยแก้วนั้น ได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี บทกวีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะและปรัชญาในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังมีข้อเขียนสั้น ๆ เพื่อแสดงแง่คิดทางปัญญา การดำเนินเรื่องมุ่งไปที่ใจความมากกว่าศิลปะในการใช้คำ ในส่วนที่แต่งเป็นร้อยกรองนั้น เป็นร้อยกรองสั้น ๆ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของกลอนและโคลงเป็นส่วนมาก แต่ไม่นิยมยกคาถาบาลีแทรกไว้ในเรื่องเช่นแต่ก่อน๑๒

เนื่องจากความเจริญทางการศึกษาและความเจริญทางด้านสื่อมวลชน วรรณกรรมอิงพระพุทธรศาสนาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จึงมักปรากฏในรูปของการแสดงปาฐกถาธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ และทางสื่อมวลชนแล้วจึงรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มในเวลาต่อมา นอกเหนือจากวรรณกรรมอิงพระพุทธรศาสนาที่มีผู้เรียบเรียงและคิดค้นเขียนขึ้นเพื่อเผยแพร่เป็นรูปเล่ม

๒.๔ ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับศาสนา

ศาสนาเป็นแหล่งวัตถุดิบอีกแหล่งหนึ่งของนักเขียน จากแหล่งนี้นักเขียนได้วัตถุดิบ ๓ ประการ คือได้หลักธรรมะ ได้นิทาน และได้ชีวประวัติของพระศาสดา สาวก และผู้ที่เกี่ยวข้องบางคน ด้วยพระไตรปิฎกและคัมภีร์ไบเบิลเป็นตัวอย่างของวรรณคดีได้วัตถุดิบจากศาสนาทั้งสามประการ กล่าวคือ จากธรรมะ จากนิทาน จากพุทธประวัติ และประวัติของพระเยซูคริสต์ในสมัยต่อจากที่มีการบันทึกพระไตรปิฎกและคัมภีร์ไบเบิลเป็นลายลักษณ์อักษรแล้วบทประพันธ์ทั้งสองก็กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบให้นักเขียนยุคหลังๆ อีกด้วย เช่น พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ อันเป็นอัตชีวประวัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนได้รวบรวมขึ้น ก็ได้วัตถุดิบมาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก หรืองานประพันธ์ของ John Milton ชื่อ Paradise Lost ก็ได้วัตถุดิบจากคัมภีร์ไบเบิล เป็นต้น

นวนิยายที่มีชื่อเสียงมากเรื่องหนึ่งของ Hermann Hesse นักเขียนเยอรมัน ชื่อ Siddhartha ก็ได้วัตถุดิบส่วนหนึ่งจากพุทธศาสนา เช่นเดียวกับเรื่อง กามนิต ของนักเขียนชาวเดนมาร์ก ชื่อ Karl Adolph Gjellerup บันเทิงคดีไทยหลายเรื่องโดยเฉพาะบันเทิงคดีร้อยกรองที่เขียนตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม มักได้วัตถุดิบมาจากชาดกเรื่องต่างๆ ทั้งในนิบาตชาดก และปัญญาสชาดก เช่น เรื่องมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชาติสุดท้ายก่อนตรัสรู้ก็ได้วัตถุดิบส่วนหนึ่งมาจาก นิบาตชาดกส่วนบันเทิงคดีที่ได้วัตถุดิบมาจากปัญญาสชาดก ก็ได้แก่ เสือโคคำฉันท พระรถเมรีพระสุธน-มโนห์รา สมุทรโฆษคำฉันท และสังข์ทอง เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างบนนี้จะพบว่า นอกจากวรรณคดีทางพุทธศาสนาซึ่งได้วัตถุดิบจากพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัดแล้ว ยังมีวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ที่ได้วัตถุดิบจากพุทธศาสนาอีกด้วยเช่น บันเทิงคดีทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง เมื่อปรากฏในลักษณะของบันเทิงคดี หลักธรรมมักคล้ายความเข้มข้น และมักแทรกตัวอยู่ในองค์ประกอบส่วนต่างๆ ของงานประพันธ์ชิ้นนั้น จนบางทีถ้าไม่ตั้งใจสังเกต ผู้อ่านอาจมองข้ามหรือมองไม่เห็นหลักธรรมเลยก็ได้ สิ่งที่มีมองเห็นง่ายคือพฤติกรรมต่างๆ ของตัวละคร เช่นเรื่องการผจญภัย และเรื่องของความรักความแค้น ความอิจฉาริษยา พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องสังข์ทอง เป็นตัวอย่างหนึ่งของงานประพันธ์ในลักษณะนี้ คือแม้ว่าวัตถุดิบมาจากชาดก แต่ความประทับใจของผู้อ่านโดยทั่วไปอยู่ที่พฤติกรรมต่างๆ ของตัวละครมากกว่าอยู่ที่หลักพุทธธรรม

ในการนำวัตถุดิบจากพุทธศาสนามาปรุงแต่งขึ้นเป็นงานประพันธ์ใหม่นั้น ผู้เขียนอาจนำหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อมาเป็นแนวเรื่องหรือเนื้อเรื่อง เช่น พระโอรสธรรมบรรยายพระนิพนธ์ในสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ซึ่งมีพุทธธรรมข้อต่างๆ เป็นเนื้อเรื่อง บางทีผู้ประพันธ์อาจนำพลอตเรื่องใหญ่มาจากชาดก เช่น มหาเวสสันดรชาดก (คำเทศน์) จากนิบาตชาดกหรือนำชีวประวัติของพระสาวกในพระสูตรมาสร้างเป็นตัวละคร เช่น พระอานนท์ ในเรื่อง พระอานนท์พุทธอนุชา ของวศิน อินทสระ เป็นต้น

จึงอาจสรุปได้ว่า จากศาสนานักเขียนอาจได้วัตถุดิบ ๓ ประเภท คือ

๑. หลักธรรม

๒. ชาดกและนิทาน

๓. ชีวประวัติของพระศาสดา สาวก และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ^{๑๖}

วรรณคดีศาสนา จึงหมายถึง สิ่งซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับศาสนาในประเทศไทยก็จะมีศาสนาพุทธอย่างเดียว วรรณคดีพระพุทธรูปศาสนามีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทย

๒.๕ การจัดประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธรูปศาสนา

สำหรับประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธรูปศาสนาที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานี้ทำให้เห็นต่างจากแนวคิดทั่วไป กล่าวคือผู้วิจัยกำหนดประเด็นไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) ประเภทเรื่องที่แต่งตามลำดับเวลา ๒) ประเภทเรื่องที่แต่งตามเนื้อหา

๒.๓.๑ ประเภทเรื่องที่แต่งตามลำดับเวลา

นวนิยายอิงพระพุทธรูปศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย มีการแต่งขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่สังคมเท่าที่ปรากฏนั้นมีผู้รู้ได้แสดงแนวคิดไว้หลายแง่มุมดังนี้

๑) วรรณกรรมอิงพระพุทธรูปศาสนา

สนธิ ตั้งทวี ได้เขียนไว้โดยสรุปว่า วรรณกรรมศาสนาของไทยนั้นมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในสมัยสุโขทัยเมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงมหาราชโปรดให้จารึกบนแผ่นศิลาซึ่งเรียกกันว่า “ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง” ข้อความจารึกดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งมีเรื่องราวทางพระพุทธรูปศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศาสนธรรม ศาสนประวัติ ศาสนพิธี และศาสนวัตถุแทรกอยู่ต่อนั้น วรรณกรรมศาสนาก็มีติดต่อกันมาทุกระยะตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมไทยแทบทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมานี้ มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาแทบทั้งสิ้น และเจริญสูงสุดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เพราะไทยมีการติดต่อกับ

^{๑๖} วิภา คงคะนัน, วรรณคดีศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , ๒๕๓๓), หน้า ๗๖ – ๗๗.

ต่างชาติ มีพวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ไทยจึงต้องแต่งหนังสือทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความศรัทธา และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทยให้ตั้งมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาต่อไป จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าเผาเมืองมีผลทำให้ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของไทยรวมทั้งพระไตรปิฎกได้ถูกทำลายไปเกือบหมด ครั้งนั้นวรรณกรรมศาสนาได้พลอยเสื่อมสูญไปมาก และได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย

ครั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรมศาสนาได้เริ่มเจริญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ และหอพระสมุดพุทธสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีการฟื้นฟูวรรณกรรมทางศาสนาขึ้นอีกครั้ง โดยมีการจัดประกวดวรรณกรรมประเภทนี้ขึ้น นอกเหนือจากนี้ราชบัณฑิตยสถานก็ได้จัดประกวดหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ จนถึงปัจจุบัน

วรรณกรรมศาสนาในระยะนี้ ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปลายรัชกาลที่ ๓ หรือต้นรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง ส่วนมากได้มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและชาดกต่างๆ
๒. จุดมุ่งหมาย เพื่อใช้สำหรับสั่งสอนประชาชนให้เกิดมีใจเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาและตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดี
๓. แนวคิด วรรณกรรมศาสนาในระยะดังกล่าวนี้ มักเน้นในเรื่องพระพุทธปรัชญาคือความเป็นอนิจจังอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักแห่ง “ไตรลักษณ์” ได้แก่ อนิจจัง ทุกขังอนัตตา หรือเน้นในเรื่องการทำบุญทำกุศล เพื่อให้ได้ไปเกิดในชาติภพที่ดีกว่า มีความเชื่อว่าความสุขที่แท้จริงคือความสุขทางธรรม

๔. รูปแบบและการดำเนินเรื่อง นิยมใช้รูปแบบการแต่งด้วยร้อยกรองเป็นส่วนมากและมีภาษาบาลี-สันสกฤตแทรกอยู่ด้วย ส่วนการดำเนินเรื่องนั้น มักนิยมการพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและเกิดอารมณ์สะท้อนใจ โดยใช้บทบาทของตัวละครเป็นอุทาหรณ์

วรรณกรรมศาสนาในระยะนี้ ได้แก่ วรรณกรรมไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ หรือต้นรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. เนื้อเรื่อง มักเน้นธรรมะในชีวิตประจำวัน อาจเป็นเรื่องสมมุติเพื่อสร้างเหตุการณ์ที่ควรประพฤติปฏิบัติ นำเหตุการณ์ของสังคมเข้ามาประกอบเพื่อดำเนินเรื่องไปสู่ธรรมะเนื้อเรื่องกระจายไปสู่คนหลายอาชีพมากขึ้น เช่น ธรรมะในการเป็นครู ธรรมะในการเป็นนักปกครอง ปรัชญาของคนยาก เป็นต้น

๒. จุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นเครื่องปลอบประโลมใจคนที่กำลังอยู่ในภาวะของสังคมอันมีแต่ความสับสนวุ่นวายเช่นทุกวันนี้ ใช้เป็นข้อสั่งสอนและเสียสละเยี่ยงภิกษุที่ กำลังกระทำผิด

ศีลธรรม และสร้างความเดือนร้อนให้แก่สังคม ใช้สำหรับยกระดับจิตใจของบุคคลให้สูงขึ้น และใช้เป็นสิ่งเตือนใจในการประกอบกิจการงานทั่วไป

๓. แนวคิด มักเสนอแนวคิดอย่างตรงไปตรงมาในเรื่องค่านิยมของสังคมพรหมลิขิตศาสนา บาปบุญมีจริงหรือไม่ แก่นแท้ของศาสนาคืออะไร และแสดงความคิดความเชื่อ อย่างมีเหตุผลมากขึ้น พรหมลิขิตศาสนา บาปบุญมีจริงหรือไม่ แก่นแท้ของศาสนาคืออะไร และแสดงความคิดความเชื่อ อย่างมีเหตุผลมากขึ้น

๔. รูปแบบและการดำเนินเรื่อง รูปแบบในการแต่งมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในส่วนที่เป็นร้อยแก้วนั้น ได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี บทกวี บทกวี ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะและปรัชญาในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังมีข้อเขียนสั้นๆ เพื่อแสดงแนวคิดทางปัญญา การดำเนินเรื่องมุ่งไปที่ใจความมากกว่าศิลปะในการใช้คำ ในส่วนที่แต่งเป็นร้อยกรองนั้น เป็นร้อยกรองสั้นๆ ซึ่งอยู่ในรูปแบบของกลอนและโคลงเป็นส่วนมาก แต่ไม่นิยมยกคาถาบาลีแทรกไว้ในเรื่องเช่นแต่ก่อน^{๑๗}

๓) **ลักษณะของวรรณคดีพระพุทธศาสนา** ลักษณะของวรรณคดีพระพุทธศาสนาอาจจะเป็นการเสนอประวัติของพระพุทธเจ้าในแบบแผนคำประพันธ์ต่างๆ

๓.๑) วรรณคดีพระพุทธศาสนาเถรवाद

วรรณคดีประเภทนี้ได้แก่เรื่องซึ่งแปลจากภาษาบาลีอันมีอยู่ในพระไตรปิฎกหรืออรรถกถาต่างๆ ตลอดจนฉบับที่ไทยแต่งขึ้นในประเทศ วรรณคดีประเภทนี้มีเป็นอันมาก ที่ควรเอ่ยถึง คือ

๑. วรรณคดีประเภทพุทธประวัติ มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น ปฐมโพธิกา

๒. วรรณคดีประเภทชาดก เช่น นิบาตชาดก พาทริกชาดก

๓. วรรณคดีพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงสิ่งขึ้นชมเนื่องด้วยพุทธประวัติ เช่น

สิงหิณทิตาน รัตนพิมพวงศ์ จามเทวีวงศ์ ไตรภูมิภิกษา ไตรภูมิโลกวิจิตร

๓.๒) วรรณคดีพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น ชาดกมาลา ของอารยะสุลลิตวิสา^{๑๘}

สรุปได้ว่า นวนิยายพระพุทธศาสนาประเภทเรื่องที่ตั้งตามลำดับเวลาและนวนิยายประเภทนี้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จึงมักปรากฏในรูปของการแสดงปาฐกถาธรรมตามสถานที่ต่างๆ และทางสื่อมวลชนแล้วจึงรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มในเวลาต่อมา นอกเหนือจากวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาที่มีผู้เรียบเรียงและคิดค้นเขียนขึ้นเพื่อเผยแพร่เป็นรูปเล่ม นอกจากนี้ ยังแบ่งประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนา ก่อนและหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก

^{๑๗} สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๕๑ - ๒๖๓.

^{๑๘} ปัญญา บริสุทธิ์, วิเคราะห์วรรณคดีไทย โดยประเภท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บ.เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลส์ พับลิเคชั่น, จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

๒.๓.๒ ประเภทเรื่องที่แต่งตามเนื้อหา

การจัดประเภทนวนิยายอิงพระพุทธศาสนา ถ้าศึกษาถึงการแบ่งประเภทของเรื่องที่แต่งตามเนื้อหา จากที่มีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับนวนิยายของไทย ดังนี้

เถลิง พันธุ์เถลิงอมร จำแนกนวนิยายไว้ตามเนื้อหาแบ่งออกได้เป็น ๑๑ ประเภทซึ่งนวนิยายอิงพระพุทธศาสนามีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนา หรืออาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นโครงเรื่องนั้นก็จัดเป็นหนึ่งในนวนิยายที่เถลิง พันธุ์เถลิงอมรจำแนกไว้^{๑๙} นวนิยายอิงพระพุทธศาสนามีลักษณะเด่นในการแต่งเรื่องที่ไปตามเนื้อหาที่ผู้แต่งต้องการให้อ่านเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริง หากกล่าวถึงเนื้อหาแล้วประกอบไปด้วยประเด็นสำคัญคือ แก่นเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง (Plot) เนื้อเรื่อง (Story) ตัวละคร (Character) ฉาก (Setting) บทสนทนา (Dialogue) ดังนั้นหากจัดประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนาตามองค์ประกอบของเนื้อหาแล้ว มีเนื้อหามุ่งเสนอสาระทางจริยธรรมแก่สังคมมีทั้งแบบเทศนาโวหารและพรรณนาโวหาร บทสนทนา เนื้อเรื่อง เป็นการบรรยายเหตุการณ์ที่เรียงเรียงไปตามลำดับเวลา ทำให้รู้ว่าอะไรเกิดขึ้น และอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป

ยุรฉัตร บุญสนิท อธิบายว่า เนื้อเรื่องคือ การบรรยายว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไปตามลำดับทำหน้าที่เสมือนเป็นกระดูกสันหลัง (It runs like backbone) สอดร้อยเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นไปตลอดทั้งเรื่อง ถ้อยคำที่อธิบายเนื้อเรื่องอาจจะแทรกเรื่องของ ฉาก เวลา ตัวละครหรือสิ่งที่ผู้เขียนตั้งใจจะบอกกับผู้อ่านในเรื่องอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นตามลำดับที่ผู้เขียนต้องการ

E.M. Forster อธิบายว่า เนื้อเรื่องคือการบรรยายว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไปตามลำดับตามปกติถ้าจะตั้งคำถามใครสักคนหนึ่งที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณคดีโดยตรงว่านวนิยายทำหน้าที่อะไร คำตอบที่ได้รับเป็นคำตอบสั้นๆ ทั่วไปก็คือ นวนิยายทำหน้าที่เล่าเรื่องราว บอกให้รู้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นในตอนต่อไป เป็นการดำเนินเรื่องเรื่อยไปตามลำดับเวลาตอบสนองผู้ที่อยากจะรู้ว่า เหตุการณ์ในตอนต่อไปจะเป็นอย่างไร สิ่งนี้คือเนื้อเรื่อง^{๒๐}

สรุปได้ว่า นวนิยายอิงพระพุทธศาสนาประเภทเรื่องที่แต่งตามเนื้อหาโดยผู้แต่งต้องการให้อ่านเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริงซึ่งในเนื้อหามุ่งเสนอสาระทางคุณธรรมจริยธรรมแก่สังคมโดยอาศัยหลักธรรมในศาสนาเป็นโครงเรื่องและจะมีทั้งเป็นเรื่องราวจริงทางศาสนาและเรื่องราวที่แต่งอิงศาสนา

๒.๔ สรุป

^{๑๙} เถลิง พันธุ์เถลิงอมร, นวนิยายและเรื่องสั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์, (สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา), หน้า ๖๖.

^{๒๐} ยุรฉัตร บุญสนิท, วรรณวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

การจัดประเภทนวนิยายอิงพระพุทธศาสนา ประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ (๑) ประเภทเรื่องที่แต่งตามลำดับเวลา นวนิยายประเภทนี้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจึงมักปรากฏในรูปของการแสดงปาฐกถาธรรมตามสถานที่ต่างๆและทางสื่อมวลชนแล้วจึงรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มในเวลาต่อมา นอกเหนือจากที่มีผู้เรียบเรียงคิดค้นเขียนเพื่อเผยแพร่ในรูปเล่ม นอกจากนี้ยังแบ่งประเภทของนวนิยายอิงพระพุทธศาสนาประเภทก่อนอิทธิพลจากตะวันตกและประเภทหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก (๒) ประเภทที่แต่งตามเนื้อหา เป็นนวนิยายอิงพระพุทธศาสนาโดยผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาอย่างแท้จริงซึ่งในเนื้อหามุ่งเสนอสาระทางคุณธรรมจริยธรรมแก่สังคม โดยอาศัยหลักธรรมในศาสนาเป็นโครงเรื่องซึ่งจะมีทั้งเป็นเรื่องราวจริงทางศาสนาและเรื่องราวที่แต่งอิงศาสนา